

Opera als ongehoorzaamheid

SERGE VERSTOCKT OVER *HOLD YOUR HORSES*

Zoals steeds belooft ook deze editie van Opera XXI – het tweejaarlijkse festival waarin de Vlaamse Opera, deSingel en de belangrijkste Vlaamse spelers voor hedendaags muziektheater de handen in elkaar slaan – een hele resem aan interessante producties. Een van de blikvangers wordt ongetwijfeld *Hold your Horses*, de 'Grand opéra de trash' die componist Serge Verstockt voor en met zijn ensemble Champ d'Action maakt. Zelfs in het kader van een festival dat specifiek naar nieuwe invullingen van opera en muziektheater op zoek gaat, is *Hold your Horses* gedoemd om op te vallen. Omwille van de vorm zelf, het gebruik van multimedia en het snijvlak tussen realiteit en virtuele toestanden – immers, hoeveel muziektheaterwerken zijn er waarvoor er twee paarden dagenlang op het centrale grasperkje van deSingel zullen staan grazen? Maar ook omwille van de muzikale breedte met muzikanten van allerlei pluimage die het hele gamma van klassiek over experimenteel tot heavy-metal 'grunting' kunnen bestrijken. Het meest markante aan deze productie is dat het niet zomaar een muziektheaterwerk is, maar nadrukkelijk de betekenis van het genre vandaag, in 2013, kritisch evalueert. **Maarten Beirens**

Maarten Beirens is doctor in de musicologie. Hij is docent aan de Universiteit van Amsterdam en muziekcriticus voor onder meer De Standaard en KLARA.

Hold your Horses is minstens evenzeer een politiek-maatschappelijk statement als een artistiek product. Hoewel moeilijk te voorspellen valt wat er exact te zien en te horen zal zijn – op het moment van het interview moesten de makers nog beginnen aan een laatste intensieve repetitieperiode en gaf Serge Verstockt zelf toe dat omwille van de manier van werken het goed mogelijk was dat er nog wat zaken aan zouden veranderen – lijkt het alvast zeker te zijn dat het werk stof zal doen opwaaien. Wat anders te verwachten van een werk waarin virtualiteit en realiteit zich zelfs op het podium vermengen, waarin *La muette de Portici* en de Arabische revolutie met elkaar in verband gebracht worden, waarin componisten Anton Webern en John Cage tegen elkaar worden uitgespeeld als belichaming van wat de muziek kan betekenen en ten slotte: een werk waarin we de vraag voorgeschoteld krijgen hoe utopie en realiteit zich tot elkaar verhouden. En hoe zit kunst tussen die twee factoren in? Net zoals *Hold your Horses* een werk is waarin die vragen met elkaar verstrengeld zijn aan de hand van een heleboel muzikale, visuele en performance-achtige elementen, vertelt Serge Verstockt, componist en artistiek leider van Champ d'Action, honderduit in een breed meanderend discours over de prikkelende ideeën die aan de oorsprong ervan liggen.

Wanneer je een werk een 'Grand opéra de trash' als ondertitel meegeeft, beken je al meteen kleur. De grand opéra was een van de meest spectaculaire operastijlen uit

de geschiedenis. Met componisten als Giacomo Meyerbeer en Fromental Halévy als bekendste vertegenwoordigers beleefde het een bloeiperiode, vooral in Parijs tussen 1830 en 1850, en werd het gekenmerkt door een groot spektakelgehalte, zowel muzikaal als op het vlak van de enscenering. Niet alleen het pompeuze karakter ervan diende om de burgerij te behagen, ook de gewoonte om de entr'actes steeds belangrijker te maken, met het onmisbare ballet dat aan het begin van de tweede akte aan bod moest komen als beruchtste voorbeeld. (Richard Wagners weigering om een ballet aan het begin van de tweede akte toe te voegen wordt meestal aangehaald als reden waarom zijn *Tannhäuser* in 1861 flopte in Parijs. Niet iedere componist was even bereid zich te schikken naar de wufte voorkeuren van de bourgeoisie.) Een van de eerste grand opéras heeft hier in België nog een symbolische betekenis gekregen, omdat een uitvoering van *La muette de Portici* van Daniël-François-Esprit Auber in 1830 in Brussel het startschot bleek voor de Belgische revolutie. Of die opera nu echt die impact had of niet (wellicht was de Belgische staat er ook wel gekomen zonder opera), het maakt van een van de sleutelwerken van de grand opéra tegelijk ook een opvallend voorbeeld van muziek die min of meer rechtstreeks impact heeft gehad op de politieke en maatschappelijke gebeurtenissen van die tijd. Dit als uitgangspunt nemen voor een veel experimentelere, hedendaagse voorstelling betekent dus meer dan enkel nadenken over het genre van de (grand) opéra zelf, maar ook over de plek

voor me dat ik bij elk van hen lange tijd heb kunnen studeren. Dat men als pianist met verschillende pianotradities in contact komt, is op zich verrijkend. Bij de jongste generatie merk ik dat men het contact met de grote pianotradities van de twintigste eeuw is kwijtgeraakt. Ze volgen de ene na de andere masterclass en krijgen daar wellicht veel informatie. Maar ze weten die informatie geen plaats te geven in een groter geheel. Die stijlen, de grote pianoscholen van vroeger, zijn nu zo met elkaar verweven dat je kan stellen dat ze stilaan ophouden te bestaan. Dat zorgt bij de jongste generatie voor een grote identiteitscrisis.”

Pommier speelde aanvankelijk orgel, in het kielzog van zijn vader die professioneel organist was. Komt die ervaring specifiek van pas bij Beethoven? “Ik heb lang getwijfeld tussen piano en orgel. En hoewel ik nu geen orgel meer speel, ben ik goed vertrouwd met de sonore mogelijkheden van het instrument. Dat helpt me zeker in gelaagde muziek van Beethoven. Op het orgel is het evidentier om de opbouw van een stuk te horen. Anders dan bij de piano, blijft de klank even luid doorzinderen na de aanslag. Een pianist moet het verlies in klank na de aanslag telkens compenseren. Dankzij het orgel ben ik me ervan bewust hoe belangrijk het is om de continuïteit van een muzikale zin te bewaken.”

Jean-Bernard Pommier combineert zijn solistencarrière met die van dirigent. Het dirigeren kwam er niet op latere leeftijd bij zoals bij veel pianisten, maar kwam heel natuurlijk toen hij aan het Conservatorium van Parijs studeerde. “Het feit dat ik zijn negen symfonieën goed onder de knie heb, helpt zeker om je de stijl van Beethoven eigen te maken. Maar die kruisbestuiving is toch beperkt. Het bijzondere bij Beethoven is dat hij zichzelf nooit herhaalt en toch een heel consistent oeuvre kan voorleggen. Hoe meer ik zijn sonates speel, hoe meer ik overtuigd ben van de oorspronkelijkheid van elk exemplaar op zich. De identiteit van bijvoorbeeld de *Appassionata* primeert voor mij op het feit dat ze deel uit maakt van de catalogus van de componist.”

Een andere gelijkenis tussen het pianospelen en het dirigeren zit voor Pommier in de voorbereidingsfase. Dat doet hij het liefst met de partituur in de hand, zonder zijn klavier aan te raken. “Het is dezelfde oefening. Ik begin eerst met mijn partituur in de zetel, of het nu een pianostuk of een orkestwerk is. De analyse komt bij mij eerst. Pas daarna komt de gymnastiek van het zich eigen maken van de beweging.”

Pommier is als lesgever verbonden aan het Conservatorium van Rotterdam. Is het volgens hem goed gesteld met de jongste generatie? “Een van de problemen van vandaag, is dat je veel toegevingen moet doen. Muziekhogescholen worden verplicht om hoge studentenaantallen te genereren en dus zijn er leerlingen die talent hebben, maar niet genoeg. Als je het nu hebt over de jonge generatie, kan je niet anders dan die op te splitsen in twee polen: Europa tegenover Azië, met daarin niet alleen Zuid-Korea, Japan en

China met zijn vijftig miljoen pianisten, maar ook landen als Vietnam, dat zijn eigen internationale pianowedstrijd heeft. Azië heeft onze pedagogie overgenomen en aangepast aan hun opvoedingsproject, dat is al een eeuw gaande. Het observeert onze criteria en slaagt erin om resultaten te boeken die veel hoger scoren dan wat men in Europa bereikt, althans in de jongste categorie professionele musici. Maar die resultaten bij de jeugd zeggen niet alles. Er zijn ook gebreken in de Aziatische muziekopleidingen. De virtuositeit is onmiskenbaar, maar ik mis de afstand en de reflectie. Dat probleem doet zich ook voor in Europa. De jonge generatie is de grote voorbeelden kwijt en dat knaagt aan hun identiteitsbesef. Ik voel bij hen een artistieke malaise, een grote angst ook. Sommige zijn zeer getalenteerd, maar ze zijn onzeker over welke verwachtingen ze mogen koesteren.”

Wanneer Pommier eind mei in Flagey neerstrijkt, vindt even verderop in Brussel de finale van de Elisabethwedstrijd plaats. Jean-Bernard Pommier kent de coulissen van zo'n wedstrijden: op zijn zeventiende was hij de jongste finalist op de Tsjajkovski-wedstrijd. Recent maakte hij deel uit van jury's, onder meer de Clara Haskil-wedstrijd in Zwitserland of de Svatoslav Richter-wedstrijd in Moskou. Ook daar is Beethoven incontournable. Is het een componist die men al naargelang de leeftijd anders benadert? Pommier: “Hoe iemand speelt, hangt nauw samen met zijn leeftijd en levenservaring. Dat is iets wat je niet kan veinzen. Als een twintigjarige zich de bezadigde houding van oudere pianist aanmeet, valt die door de mand. Zijn discours zal niet authentiek klinken omdat het niet overeenkomt met zijn levenswijze. Evengoed moet ik op mijn leeftijd – ik ben 69 – er mee rekening houden dat het voor fysieke beperkingen kan zorgen. Gelukkig is er zoets als een magische balans in de carrière van een muzikant, tenminste als je het goed aanpakt. De ouderdom zorgt voor limieten die de jeugd niet kent. Maar je kan die compenseren door maturiteit. Dat is een duur woord voor aanpassingsvermogen en het leren doseren van energie. Die Beethoven groeit dus met me mee, zolang ik hem maar oprecht vertolk volgens de persoon die ik nu ben.”

Jean-Bernard Pommier Ludwig van Beethoven

Integrale van de 32 pianosonates, in 8 delen, van Ludwig van Beethoven in Studio 4 in Flagey, Brussel. De eerste concerten vinden plaats op 26 en 28 mei 2013. Nadien op 16 en 18 juni, 22 en 24 september en 13 en 15 oktober 2013, telkens om 20u15.

www.flagey.be

HOLD YOUR HORSES

die kunst inneemt in de samenleving. En laat het nu vooral dat zijn waar het componist Serge Verstockt om te doen is.

Serge Verstockt: “Toen ik gevraagd werd om een opera te maken voor het Opera XXI-festival heb ik daar toch over moeten nadenken, omdat ik vind dat je het medium zelf kritisch in vraag moet durven stellen. Kan opera nog wel relevant zijn? Met de grand opéra hebben we daarvoor een zeer geschikt referentiepunt: het kadert in de opkomst van de burgerij, in het om zich heen grijpende imperialisme. Door het onderscheid tussen bedrijven en entr’actes, waarbij die entr’actes alsmaar meer uitgewerkt werden, verschoof de klemtoon ook van ambitieuze historische drama’s maken naar het zuiver entertainen van de bourgeoisie, waarbij allerlei verhaallijnen door elkaar liepen. Een beetje zoals zappen tussen tv-kanalen. Mijn eerste idee was dan ook om die relatie tussen bedrijven en entr’actes helemaal van functie te veranderen. Het tweede vertrekpunt was meer politiek van inhoud. We baseren ons op het boek van Gene Sharp, *The Methods of Nonviolent Action*, waarin hij 198 verschillende vormen van burgerlijke ongehoorzaamheid in kaart brengt. Het past in een verzet tegen totalitaire regimes en een evolutie naar een democratie op een geweldloze manier, zowel op sociaal, politiek als economisch vlak, waarbij hij zich heeft gespiegeld aan

Ghandi, natuurlijk. Maar later zijn die teksten opnieuw gebruikt in ex-Joegoslavië, en in de Arabische wereld, bij het zoeken naar een overgang naar democratie.”

Maar het in vraag stellen van het opera-genre blijft wel heel fundamenteel. Een toeschouwer moet niet naar *Hold your Horses* gaan met de verwachting ‘gewoon’ een opera te zien...

SV: “Inderdaad, ook dat is ongehoorzaam zijn: ongehoorzaam aan de opera als gegeven. Dat betekent ook dat ik mijn eigen functie als componist ook mee in vraag moet kunnen stellen. In plaats van een klassieke rol als ‘auteur’ van het werk, kies ik voor een proces waarin samenwerking met de andere muzikanten en artiesten centraal staat. Ik ben ook ongehoorzaam aan mijn eigen ongehoorzaamheid. Tegelijkertijd biedt de geschiedenis van de opera wel een aantal interessante punten om naar te refereren, zoals die fameuze *La Muette de Portici*: kan een opera nog wel een revolutie ontketenen of is dat een utopie? Je komt dan ook bij thema’s als het ontstaan van België terecht en langs die weg ook bij iets heel actueels.”

Is het niet juist dubbelzinnig dat de *Stomme van Portici* dan wel een ‘revolutionair’ effect heeft gehad, maar het genre van grand opéra op zich juist heel regimebevestigend was?

SV: “Ja, je hebt ook dat thema van het cultuurimperialisme. We hebben ook een fragment uit *Aida* gebruikt. Stel je voor: er werd een operahuis in Egypte gebouwd en voor de opening ervan – ter gelegenheid van de opening van het Suezkanaal eigenlijk – werd het ingehuldigd met een nieuwe opera van Verdi! Wat wij ermee hebben gedaan, staat daar behoorlijk subversief tegenover. Er bestaat namelijk allerlei software om toonhoogte te corrigeren, met als neveneffect dat Arabische toonladders – die andere intervallen gebruiken – erdoor worden omgevormd tot ons Westers twaalftoonssysteem. Wij hebben dat omgedraaid en jagen een fragment van *Aida* door software die de gezongen toonhoogten omzet in die van een Arabische toonladder.”

Klopt het dat één van de thema’s in *Hold your Horses* het gebruik van technologie is?

SV: “Gene Sharp spreekt over communicatie en ik zie muziek en ook als een communicatieplatform. We gebruiken inderdaad heel wat nieuwe technologie, maar niet omwille van die technologie zelf, dan kan je beter naar pretparken gaan, maar wel om commentaar te geven op de wereld van nu. Zo vragen we het publiek nadrukkelijk om deze keer hun gsm’s gewoon aan te laten staan. De Arabische revolutie was zonder die communicatietechnologie nooit gestart. Om diezelfde reden bieden we ook al een hele tijd speciale *Hold your Horses*-ringtones aan via onze website. Het andere thema dat daarmee samenhangt is dat van het virtuele. Opera was virtualiteit *avant la lettre* en nu is virtualiteit een deel van de realiteit geworden. De grenzen vervagen. Welk verschil zie je nog tussen een oorlogsspel op de computer en de manier waarop nu oorlog wordt gevoerd? Denk maar aan onbemande drones die doelwitten in Afghanistan bombarderen.

SERGE VERSTOCKETT

Wij hebben gewerkt met een zogenaamde avatar-zangeres. In Japan hebben ze Hatsune Miku ontwikkeld, een animatiefiguurtje dat als hologram geprojecteerd wordt en heuse live-concerten geeft. Wij hebben dat aangepast – de firma die haar ontwikkeld heeft, was aanvankelijk zeer geïnteresseerd om mee te werken, tot ze ons plots te experimenteel vonden – en bij ons heet ze nu Timu. Een sexy versie van Miku, die zo in onze kleine Belgische revolutie terechtkomt. Het is mij niet te doen om de technologie op zich, maar wel om het feit dat we op die manier duidelijk kunnen maken dat de dingen zich tegenwoordig niet meer op één plek afspelen. Ook *Hold your Horses* strekt zich uit tot buiten de momenten van de voorstellingen. We zijn al maanden geleden begonnen met performances in de fietsertunnel in Antwerpen, waarvan er ook filmmateriaal in de voorstelling verwerkt is en er zullen nog 'spin-offs' van *Hold your Horses* op andere plekken terechtkomen. Het vaste stramien van een afgebakende voorstelling willen we opentrekken."

Maar ondanks al die ongebruikelijke elementen blijft er toch in wezen ook nog een 'klassieke' voorstelling?

SV: "Het is een vraag die ik mij bij het begin van dit project ook gesteld heb. Ik wou vooral het vrijblijvende karakter van een soort audiovisuele installatie vermijden, waarbij het publiek gewoon kan in- en uitlopen. In *Hold your Horses* zit een verhaal; je brengt een richting aan waarin de toeschouwers meegevoerd worden. Dat vind ik een belangrijk gegeven."

Veel thema's hebben betrekking op de buitenwereld: politiek, technologie. Wat met de muziek?

SV: "De hedendaagse muziekwereld mag ook wel een kritische reflectie op zichzelf bieden. Wat betekent hedendaagse muziek vandaag en hoe verhoudt zij zich tot

alles wat er maatschappelijk gebeurt? Ik verwijs naar twee symboolfiguren: eerst en vooral Anton Webern, die het grote voorbeeld van de generatie componisten in de jaren '50 is geworden. Zijn systeem is per definitie utopisch: een ideaal van perfecte muzikale zuiverheid. We citeren uit zijn lezingen die hij in Duitsland zelfs nog tijdens de oorlog gaf: hoe kan je zo'n utopie verdedigen terwijl overal om je heen alles in puin valt en Joden – waaronder zijn eigen leraar Arnold Schönberg – ofwel vluchten, ofwel gedeporteerd worden? Daar tegenover plaatsen we de totale vrijheid van John Cage. Voor mij is Cage de eerste componist die uit die utopie is gestapt."

Ondanks de heel experimentele ideeën lijkt mij dit toch een groot project – paarden laten grazen in deSingel lijkt mij niet echt kleinschalig?

SV: "Binnen het festival Opera XXI zijn wij – Champ d'Action – een van de kleinste spelers, maar ik heb wel het grootste orkest: de Harmonie De Scheldezones komt meespelen, samen met de diverse groep muzikanten die we hebben samengebracht. Dat wordt wel spannend, want zoals elk groot ensemble hebben de Scheldezones geleerd te streven naar perfectie en controle en dat is heel wat anders dan het 'trashy' gegeven waar ze hier mee zullen moeten omgaan. De schaal is dus zeker groot. Zelfs de poetsvrouwen van deSingel doen mee – we hebben met hen een prachtige stofzuiger-scène opgenomen. Mijn rol als componist wordt daarin helemaal anders: meer gangmaker dan iemand die de perfecte controle houdt. Ik heb ook gekozen voor de onvervangbaarheid van de muzikanten – die bijna allemaal worden uitgespeeld op basis van hun specifieke talenten. Waar vind je nog een muzikant die tegelijk contrabas kan spelen, boventoonzang beheerst en sculpturen met een zaagmachine maakt?"

Hold your horses

Champ d'Action
Serge Verstockett

Grand Opéra de Trash in 27 bedrijven

22 en 23 mei, 20u00
deSingel, Antwerpen

3 oktober 2013, 20u00
Concertgebouw, Brugge

Een coproductie van Champ d'Action,
deSingel en Concertgebouw

www.concertgebouw.be
www.champdaction.be
www.desingel.be